

Krowodrza dzielnicą Krakowa

W 1902 roku urzędnicy krakowscy wymyślili hasło „Wielki Kraków”, które miało symbolizować nowy etap w rozwoju miasta, po przyłączeniu do niego w latach 1910–1915 sąsiadujących gmin.

Kalendarz Krakowski Józefa Czecha informuje:

"Dobiegła do mety niezmiernie ważna sprawa połączenia się sąsiednich gmin z Krakowem. Gminy te zgodziły się na to połączenie, a Rada miasta zatwierdziła układy uchwaliła projekt ustawy krajowej, łączącej gminy. Wedle tego projektu wcielone być mają do Krakowa następujące gminy: Półwie Zwierzynieckie, Zwierzyniec, Czarna Wieś z Kawiorami, Nowa Wieś Narodowa, Łobzów, Krowodrza, część gminy Prądnik Biały po prawym brzegu potoku Sudoł, część gminy Prądnik Czerwony po prawym brzegu rzeki Białuchy, część Olszy po wał fortyfikacyjny, Grzegórzki, Piaski, Dąbie z Beszczem i Głubinowem, oraz obszary dworskie Półwie Zwierzynieckie i Zwierzyniec, dalej Ludwinów, Zakrzówek z Kapelanką i Dębniaki, oraz obszary dworskie Ludwinów, Zakrzówek, Kapelanką i Dębniaki z Rybakami. Wszystkie te gminy i obszary dworskie rozciągają się na obszarze 28.77 klm. Q, z ludnością 43.331 osób. Zanim nowy statut dla powiększonego Krakowa uchwalonym nie zostanie, będzie 12 okolicznych gmin wybierać po jednym radcy miejskim (Krowodrza dwóch) do obecnej Rady miasta. Sprawa „Wielkiego Krakowa” dotychczas jeszcze w Sejmie załatwioną nie została."

W 1907 roku, za prezydentury Juliusza Lea, powstała w tym celu uchwała zatwierdzona przez Radę Miasta. Prawne przyłączenie zostało usankcjonowane ustawą Sejmu Krajowego z dnia 13 listopada 1909 roku, zatwierdzoną przez cesarza austriackiego 1 kwietnia 1910 roku. Przyłączono do Krakowa 10 nowych dzielnic, powiększając w ten sposób obszar z niecałych 6 do 47 km kwadratowych. Przyłączone do miasta m.in. Zakrzówek, Kapelanka, Dębniaki, Zwierzyniec, część Prądnika Białego, Czerwonego i Olsza oraz z numerem XVII - Krowodrza miały tworzyć tzw. Wielki Kraków.

Włączona Krowodrza liczyła w 1910 roku 5583 mieszkańców, jej granicę stanowiły obecne: tor kolejowy do Warszawy (równoległy do Al. 29 listopada), ul. Montelupich, al. Słowackiego, rzeka Młynówka wzdłuż ul. Grottgera, jednostka wojskowa przy ul. Wrocławskiej, ul. Stachewicza, Makowskiego, Łokietka, od północy między ul. Pachońskiego a rzeką Sudoł oraz rzeką Białucha do przecięcia z torem kolejowym do Warszawy.

W 1913 wybudowano w środkowej części dworzec towarowy, co przyczyniło się do uprzemysłowienia tej części dzielnicy.

Proces rozszerzania obszaru Krakowa zakończył się 1 lipca 1915 roku przyłączeniem do miasta Podgórze.

W rozpisany konkursie na zagospodarowanie nowych terenów zwyciężały propozycje mało nowatorskie i choć nie zmieniały one charakteru zabudowy, w powszechnym przekonaniu rozszerzenie granic Krakowa za czasów prezydentury Juliusza Lea miało największy wpływ na rozwój Krakowa.

Krowodrza na planie z 1908 roku

Za czasów prezydentury Juliusz Lea unowocześniono miasto, uregulowano koryto Wisły, zbudowano port rzeczny, odrestaurowano Wawel odzyskany od Austriaków. Już w roku 1910 : "W dziale drogowym wykonano następujące roboty: 1) ulica na gruntach Żeglikowskich otwarta i urządzona, 2) plac Matejki uporządkowany, 3) zrekonstruowano drogę Wrocławską koło Szpitala garnizonowego Nr. 15 i przedłużoną ulicę Długą ku Bastyonowi Nr. 3, 4) uporządkowano ulicę Wenecję, 5) chodniki w części ulicy Dietlowskiej, Miedzuch, Senackiej, Łobowskiej, Szlak, Sobieskiego, Bonerowskiej, 6) tor asfaltowy w ulicy Floryańskiej i Grodzkiej do św. Andrzeja. Chodniki asfaltowe w ul. Floryańskiej, linia A B, B-C, 7) uporządkowano część Krowodrzy murowanej, 8) dalsze chodniki w Zwierzyńcu i Dębnikach."

"Z wiosną r. 1911 zamierzonym jest rozszerzenie oświetlenia gazowego na przedmieścia jak Nowa-Wieś, Łobzów, Krowodrza, Prądnik czerwony, Dębniaki i t. d. Aby zaś zaradzić chwilowo potrzebie oświetlenia w przyłączonych gminach, postanowiono ustawić jeszcze przed zimą znaczniejszą (około 200) liczbę dobrych lamp naftowo-żarowych; urządzenie i utrzymanie tego prowizorycznego oświetlenia poruczono gazowni."

"Sieć miejska zwiększona została znacznie przez wykonanie nowych rurociągów w dzielnicach: Dębniaki, Półwieś, Zwierzyniec, Nowa Wieś i Krowodrza. Równocześnie wykonano 25 nowych studzien publicznych i odpowiednią ilość hydrantów. Zużycie wody wynosiło w ciągu roku 3 miliony metrów sześciennych, zatem wzrosło o pół miliona w porównaniu z rokiem poprzednim. "

W roku 1911 w radzie miejskiej kadencji XV (1908‐1911) Krowodrzę reprezentował Radca miejski - Adam Zbroja (Dz. XVII. Krowodrza 66).

Zastępcą Komisarza Magistratu Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa, IV Filii Komisariatu Obwodu IV-go był Tomasz Michalski (Dzielnica XVII. Krowodrza Nr 142. I p. dom gminny. Telefon Nr 1159), "C. K. Komisaryat Policji Krowodrza: Kierownik koncypista pol. Gebhardt Kamil; kancelista pol. Krajewski Władysław”

W 1911 roku w Krowodrzy działały dwie szkoły:

- XXXVI szkoła 3-klasowa pospolita męska. Kierownikiem był Woźny Wincenty, katechetą- Bobrowski Gabryel, nauczycielem stałym - Zacharski Kazimierz a nauczycielem tymczasowym - Koński Wincenty i Matejkowa Regina.

- XXXVII szkoła 4-klasowa pospolita żeńska. Katechetą był: Bobrowski Gabryel, nauczycielkami stałymi: Jaworska Klementyna, Bodyńska Marya a nauczycielkami tymczasowymi: Tuszkówna Maria i Końska Wanda.

W latach 1928-29 u zbiegu ulic: Lubelskiej, Śląskiej i Wrocławskiej zbudowano osiedle dla oficerów i podoficerów Wojska Polskiego.

Początkowo Krowodrza należała do Parafii Zakonu Duchaków, a następnie podlegała parafii OO. Karmelitów „Na Piasku”. W latach 1933-38, po wybudowaniu kościoła św. Szczepana według projektu Zdzisława Mączyńskiego do parafii św. Szczepana.

Od początku XX w. na Krowodrzę wkroczył przemysł: Małopolska Fabryka Puszek i Wyrobów Tłoczonych z Blachy (ul. Polna późniejsza Poznańska), Wytwórnia Mebli Metalowych Mars (ul. Składowa), Wytwórnia Kosmetyków Miraculum (ul. Oboźna), Fabryka Farb i Przyborów Malarskich Iskra i Karamański, późniejsza "Iskra" (ul. Łobzowska), Fabryka Wyrobów Czekoladowych A. Piasecki S.A. - obecne Zakłady Przemysłu Cukierniczego Wawel (ul. Wrocławska).

{mxc}